

tározó elem az emelvényből kibomló ágy lesz: a fiú betegágya, majd a szerelmesek végső menedéke. Az első tér tehát a viszonylagos védettsége, a második a belógó lámpával (mely a darabbeli fa helyett emelkedik fel az üldözői elől menekülő, belékapaszkodó Mókával) és a kúttal a veszélyeztetettségé, míg a harmadik a hatalmas ággal – mely egyaránt lehet beteg- vagy nászágy, netán ravatal – a halál és a túlélés tere.

A produkció teatralitását erősíti a darabbeli varjak helyett megjelenő maszkos kórus (álarcaik groteszkek és erőteljesen redukáltak, csupán a szem-orr-száj helye van rajtuk jelzve), mely visszatérő motívumként szövi át a jeleneteket. A kezdőképben fehér maszkos férfiak töredezett népi motívumokból felépített zenére táncolnak: a stilizált legényes a patriarchális világ első megjelenése. Közülük válik ki maszkját levéve Bakk Lukács és Préda Máté, az a két szereplő, aki ezt az öntörvényű férfiindulatot beviszi a színpadon kibomló világba. Ugyancsak fehér álarccal kísérik e figurák Magdó színre lépését, ezúttal a lány tükörképeiként fehér pendelyt viselve. Az előadás második részében a kar maszkot cserél, s az Ismeretlen nő színre lépésétől (amelyet ugyancsak e figurák készítenek elő, s ezúttal jelmezük a nőét imitálja) a fináléig immár feketét viselnek. A halál princípiuma általuk is rányomja bélyegét e világra: Móka betegágyánál (halálos ágyánál) fekete ruhás öregasszonyokként jelennek meg. A finálébeli visszatérésük első megjelenésük ellentéte, ismét férfiak, akik rituális tánc jellegű, szaggatott mozgásokat végeznek, ám arcukon a kezdeti fehér helyett a fekete álarc jelzi a változást.

A párok közül az idősebbek erőteljesebben vannak egyénítve, ők azok, akik határozottabb karaktert formálnak. Pálffy Tibor Bakk Lukácsa indulatos, a benne fortyogó energiákat egy-egy gesztusban szabadjára engedő (ilyen sapkájának ismételt földhöz vágása), önmagát látszólag mindegyre visszafogó, ám az elfojtottságban is agresszív „székely macsó”, míg Váta Loránd Préda Mátéja buta, gyakran hedonizmusa által vezérelt alak. Előbbi rafináltabb, manipulatívabb: vörös rózsával udvarol, erejét fitogtató tornamutatványokat végez, utóbbi naivabb és mohóbb: Magdónak egész vödör virágot hoz, rászórja, majd azonnal gatyára vetkőzve reméli a sikert. A két férfi figurája néha az enyhe karikírozás által kissé bohócos – ilyen jellegű például a lánykérőbe becsicscentve érkező Máté epizódja. Párjaik közül D. Albu Annamária Esztere az élettelibb, bujább, Péter Hilda Reginája pedig a sunyibb, aszottabb vénlány, így a párok jelleme keresztezi egymást: kinek-kinek a rokon lélek helyett az ellentettje jut. A fiatal pár sokkal leegyszerűsítettebb, Móka (Nagy Alfréd) és Magdó (Benő Kinga) a mindenkori ártatlan, tapasztalatlan ifjak prototípusa. (Emellett azért Mókánál is megjelenik a férfiu önérték: amikor Magdó elmondja neki, hogy meg akarják ölni, ő dacosan szembeszáll sorsával, s menekülés helyett a kihívó szembeszegülést választja, megtéve az első lépést a fiatalkori tisztaság elvesztésének útján.) Mintha a tiszta szerelem által vezérelt, mesebeli redukált típusok volnának szembeállítva az enyhén karikírozott, indulatok és érzékek hajtotta hús-vér figurákkal.

Az előadás ritmusa érezhetően esik Kőméné, Móka anyja színre lépésekor. A fiát más nőnek átengedni nem akaró, Magdót elfogadni nem tudó (beszédés, amint a lánytól kapott virágokat egyszerűen a széken hagyja) anya szerepében B. Piroksa Klára a többiek intenzív, energikus játékmódjával szemben hagyományosabb, kitartásokkal teli stílust követ, mely a Tamási szerepében megjelenő Nemes Leventéével rokonítható. Ha az utóbbi színész stílusának mássága (melyben a rendezői szándék már a szereposztáskor megmutatkozott, hisz ez a színész mindenkori játékmódja) a figura kívülállásával magyarázható, az előbbi alakítás ritmusbőrése esetlegesnek, így zavarónak tűnik (ezt a problémát nem oldja meg a rendező sem).

A fináléban Bocsárdi idézőjelbe teszi előadását: az emelvényen megjelenik az Ismeretlen nő, kezében I love Transsylvania felirat, a színre bejön az ágyban eltűnt ifjú pár, ám ezúttal feltűnő turistaöltözetben, a hazatérő idegenbe szakadtak távolságtartó viselkedésével. A színpadon egy pincér (aki az eredeti változatban a sepsiszentgyörgyi színház civil büfése volt – ekképp ismét egybemosódik a színpad valósága a nézővel) pezsgőt osztogat a szereplőknek (s ezzel mégis elkülönül a játékszín/részvevők és a nézők világa). Mindez csupán turisztikai látványosság, ugyanakkor ünnep is. A giccs világa ide is betör – Bocsárdi a közelről való, egészen a boncolásig menő megmutatás után ismét eltávolít. A néző szembesül önnön helyével s helyzetével. Az összezáruló függönyön az előadás kezdetekor megismert népi motívumok láthatók, s a közepen virító „vége” felirat nemcsak az előadás, hanem egy – hazug? önbecsapó? – álom végét is jelzi.

TAMÁSI ÁRON: A CSODA (ÉNEKES MADÁR) (Tamási Áron Színház, Sepsiszentgyörgy)

DRAMATURG: Sebestyén Rita Júlia m. v. és Czegő Csongor. DÍSZLET ÉS JELMEZ: Bartha József m. v. ZENE: Kőnczei Árpád–Dresch Mihály. KOREOGRÁFIA: Kőnczei Árpád m. v. RENDEZTE: Bocsárdi László. SZEREPLŐK: Nemes Levente, D. Albu Annamária, Péter Hilda, Benő Kinga, Pálffy Tibor, Váta Loránd, Nagy Alfréd, B. Piroksa Klára, B. Angi Gabriella/Ferenczy Gyöngyvér, Debreczi Kálmán, Diószegi Attila, Fazakas Misi, Márton Lóránt, Mátray László, Nagy József.

A Nemzeti Színház Bánk bán-előadása voltaképp hasonlít a Nemzeti Színház épületére. Mindkettőben van bőven mindenkiből. Álmélkodhatunk a különböző korok, stílusok, formák, műfajok tobzódása láttán. (Hadd emeljem ki a ház belsejének két, számomra emlékezetes részletét. Az egyik a nézőtér oldalfalán magasodó aloszlop aloszlopfője alatti keskeny sáv, ahol kicsi kék négyzetek váltakoznak kicsi zöld négyzetekkel, felidézve a hetvenes évek vikendház-berendezéseinek színvilágát. A másik pedig az első szint szőnyegpadlója, amely – édesanyám szíves közlése szerint – a falusi öregasszonyok barhent házi ruhájának mintázatát utánozza.) Ami a Bánk bán-produkció eklektikáját illeti, az végül is egységes stílussá áll össze, és koherens képi világgá alakul, s ez már önmagában sem mindennapos teljesítmény. (Mármint hogy Vidnyánszky Attilának sikerült rendet teremtenie a potpourri-ban, amelyet odaszervezett a színpadra.) Az előadásnak formája, bősége, gazdagsága van, és hangulatot hagy maga után (borongóst, visszafajót), amiért nem lehet elég hálás a Nemzeti Színház sokat próbált nézője, még ha a produkció egyébként kérdéses is, a játék pedig nem mindig meggyőző.

Voltaképp el lehet képzelni a Bánk bánt abban a leegyszerűsített, ugyanakkor sok mindent összeszilázó színpadi környezetben, melyet Alekszandr Belozub tervezett a darab köré. Négyzet alakú világos vászon-szőnyeg jelöli ki a színpadon a játéktérteret. Vagy talán inkább küzdőteret, mint számos sportágban. Az lép rá, aki szerepel a jelenetben, de a kívül készülődő játékosokat is látjuk, amint nézelődnek vagy „melegítenek”. Szent terület ez a küzdőtér, mint a szumóban a dohjó – bár az kicsit bonyolultabb hely, mert annak közepén hatféle dolog van elásva: pörkölt dió, mosott rizs, gesztenye, tengeri moszat, tintahal és só –, de rikisire (szumóbirkózóra) emlékeztet a Bánk bánt játszó László Zsolt is, egyrészt guggolós, feltérdes testtartása miatt, amelyben olykor figyelni az eseményeket, másrészt mert szemmel láthatólag óriási belső energiákat mozgósítva, erős szellemi koncentrációval van jelen a szerepében. Mintha egy fortyogó vulkánt kellene féken tartania.

Ha lábmagasságtól felfelé indul a tekintetünk a színpadon, a sport-allúziót elhagyva magyaros motívumba botlunk. Háttul, egy bejárati nyílásban mézeskalács huzsár formájú lovas örök afféle függönyként ringanak. Fölöttük egyszerű, fehér, jelzésszerű építmény, torony, kapuk. Akad még a színpad mélyén egy hatalmas, magasba törő létra, melyet sokáig nézegettem, hogy vajon mire kell, aztán elkerülte a figyelmemet, mi lett vele. Háttul három nő mitológiai utalásként fon, sző, még tilol is, míg lejátszódik a dráma. (Az egyikük, az asszonyosabb formájú, Vidnyánszky legki-

STUBER ANDREA

Szó, fon, nem takács

■ KATONA JÓZSEF: BÁNK BÁN ■

válóbb beregszászi színésznője, Szűcs Nelli.) E három szótlán párka nyitja és zárja az előadást, pantomimmal, tánccal, néma előszóval és zaklatott epilógussal. Elsősorban ők – valamint Vajda Gergely szuggesztív zenéje és hanghatásai – kölcsönöznek valami balladisztikus szépséget és baljós végzetszerűséget a történetnek. Mert Vidnyánszky Attila sorstragédiának láttatja Bánk históriáját, ámbár ennek illúziójából levon avval, hogy a szereplőket színen tartja színészi mivoltukban, fellépésre várva, s e szertartásossággal a mű lendületét is megakasztja némiképp. (Meg hát össze is zavarja talán az előtanulatlan nézőt, aki esetleg nem érti, hogy a szereplők miért nem tudnak arról, ami a szemük előtt játszódott le.)

A Belozub tervezte jelmezek ugyancsak sokféleségükben feltűnőek. Bánk szovjet katonatisztre is hasonlít a hosszú kabátjában, Kubik Anna korrekten megformált Gertrudisa meg kicsit úgy fest, mint egy páva lovaglóruhában, s a pávavonalat erősíti annak az oltárszerű, hordozható üvegablaknak a mintázata is, melyen megöletése előtt a királyné dekoratív látványelemként tartózkodik. A békétlenek gyászhuszárnak öltöztek, zsinóros fekete mentét húzva, viszont Szarvas József Tiborcának viselete – zakó alatt színes pulcsi – határozottan emlékeztet egy falusi iskolaigazgatóéra, aki leragadt a hetvenes évek tarisnyahordási divatjánál. Belozub fantáziadús jelmezeinek egyébként van némi „Nemzeti-retrospektív” jellegük is, amennyiben Trill Zsolt izgága Ottója olyanféle fekete, szőrmegalléros kabátot hord, mint Alföldi Róbert Luciferje, Nagy-Kálózy Eszter Melindájának toalettje pedig felidézi a színésznő „szomorú bohóc”-jelmezét *A viharból*.

Még mindig nem tudván elszakadni Belozub leleményeitől, okvetlenül szóba kell hoznom Gertrudis és Endre fémből készült, kétszemélyes hinta-trónját. E sajátos bűtordarab alatt leli szörnyű végét Gertrudis, mivelhogyan Bánk könyörtelenül halálra üli őt. A leszámolás egész egyszerűen komikumba fullad. Ugyanakkor a gyilkosság módja jótékonyan időt ad; *hahogy* a meráni asszony hosszan vergődik a

László Zsolt (Bánk) és Trill Zsolt (Ottó)

királyi szék alatt, legalább elmondhatja agyonszúrása utáni szövegeit. (Katona végül is ránk hagyta azt a nyugtalanító kérdést, hogy Bánk tulajdonképpen a haza üdvéért ölt-e, vagy privátim – pro domo – járt el.)

Nagy-Kálózy Eszter (Melinda) és Trill Zsolt

Méltatlanul későn kerül szóba Horváth Csaba koreográfiája, mely tánc és tömegmozgatás formájában többnyire illusztrálja a történéseket. Leszámítva azt a rádöbbenő hatású betétet, mely a Gertrudis halála utáni megtorlást ábrázolja, megfejelve egy igazi, Vidnyánszky-féle bombasztikus dupla effekttel: a fehér vászonszőnyeg elvörösödésével, plusz a magasból lezuhán, vérrel teli dézsával.

Az összhatás végül is az, hogy a zene, a mozgás és a tárgyi környezet extremitása nem váltja ki a színészi játékot, ellenben elnyomja. (Itt jegyzem meg: értetlenül állok az előtt, hogy ezúttal értettem olyan színészeket, akiket korábban nem. Eddig a Nemzeti nagyszínpadi előadásain mindig erőlködnöm kellett. Mintha idegen nyelven beszéltek volna a szereplők, olyan nyelven, amelyet ismerek, de azért koncentrálnom kell, hogy mindent megértek. Most meg csak úgy, észrevétlenül eljutottak rendeltetési helyükre a szavak. Vagy jobban beszéltek a színészek a szokásosnál, vagy pedig az a helyzet, hogy a terem akusztikája a díszpáholyra koncentrált, ahol véletlenül ültem.)

Két megnyíló és kiteljesedő jelenetet hoztam magammal az előadásról. Az egyik a békétlenké, a dráma második szakasza. Ezt a szcénát gyakran láttam teljesen komolytalanul, boroskupát szorongató, ragasztott bajuszú, serdületlen stúdiósokkal és pirosuló orrú, kivénhedt hőzöngőkkel. (És láttam egyszer egy zseniális ötlet köré szervezve. Verebes István kassai rendezésében a Petur házába érkező ballonkabátos Bánk egy üveg bort hozott magával, selyempapírba csomagolva, ahogy illik, ha az ember vendégségbe megy. S mi-

közben a lázadók szavakban az ország sorsának megfordításán buzgólkodtak, hosszan próbálkoztak, de képtelenek voltak kinyitni azt az üveg bort.)

Vidnyánszky Attila sápadt gyászhuszár magyar urai félnek a gyűlésen. Tartanak a nagyapósan intonáló Blaskó Péter Peturjának hevétől is, Bánk haragjától is. A darab és az előadás e nagyszabású, szép ívű jelenetében László Zsolt tökéletesen meggyőz bennünket arról, hogy Bánk bán józan, megfontolt, karizmatikus erejű államférfi. Láthatjuk és elhihetjük: szavaival lefegyverezte az összeesküvőket. „Bármint dörömbözött szerelme-féltő nagy szíve.” (Ez a nyelvezet innen nézve egyszerűen elragadó. De annak idején a kortárs literátorok kifejezetten alparinak tartották Katona szövegét. Nincs benne nyelvújítási lelemény – az egy érzeménnyel kivételével –, idegen szó csak elvétve, nem mindig akceptálja az ikes igéket – száznakoz, hazud stb. –, és még a helyesírása sem felelt meg a korabeli szabályoknak.)

A másik emlékezetes, már-már megrázó jelenetében Bánk magánemberi, férfi minőségében mutatkozik előttünk. Abban a kettősben, melyben Melindával fizikailag is szinte tépik, húzzák-nyúzzák egymást. Egy nagy, zilált férfi és egy kicsi, összeomlott nő, akit majdhogynem tárgyként kezel mindenki az előadásban.

A végén, amikor már meggyászolta aszszonyát II. Endre is – Sinkó László személyében, aki a szép fehér hajához szép fehér jegesmedvebundát kapott –, a párkák kiállítják a három, felében-harmadában elkészült szőnyegét. A középsőn mintha a magyar korona körvonalazódna. A nők vad forgásba-táncba kezdenek, s az elvarratlan szálakat végképp összekuszálják.

Hát ezt a félkész sokféleséget szőtték ide nekünk magyarok, spanyolok, németek, zsidók, lengyelek, ukránok szálaiból, mindenkiéből, aki a darabban és környékén bódorog. Ha minden jól megy, végül is egy közös Európa lesz az egészből. Vidnyánszky már bent van.

KATONA JÓZSEF: BÁNK BÁN (Nemzeti Színház)

KOREOGRÁFUS: Horváth Csaba. **ZENE:** Vajda Gergely. **DRAMATURG:** Szász Zsolt. **DÍSZLET ÉS JELMEZ:** Alekszandr Belozub. **RENDEZŐ:** Vidnyánszky Attila.

SZEREPLŐK: Sinkó László, Trill Zsolt, László Zsolt, Nagy-Kálózy Eszter, Varga József, Tóth László, Blaskó Péter, Kacsur András, Kátya Alikina, Ivoskovics Viktor, Kaszás Attila, Szarvas József, Kristán Attila, Szabó Imre, Rácz József, Sotér István, Szűcs Nelli, Vass Magdolna, Kacsur Andrea, Orosz Ibolya, Béres Il-dikó.